

NOTO'LIQ OILALARDA TARBIYALANAYOTGAN BOLALARNING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Jo'lmurodov Oybek Asliddin o'g'li

JDPU o'qituvchi

+998933029747

Jizzax viloyati Paxtakor tumani MMTB ga qarashli

18-maktab psixolog

+998933085826

Annotatsiya: Kuzatishlar natijasida bola qanchalik kichik yoshda bo'lsa oila va uning oqibatlarini, ajralishini tasavvur qila olmaydi degan tushuncha noto'g'ri ekanligima'lum bo'ldi. Bolalar qanday yoshda bo'lishlaridan qat'iy nazar oilaviy nizo va ajralishdan qattiq iztirob chekadilar, ruhiy tushkun, odamovi bo'lib qolishadi

Kalit so'zlar: Oila, noto'liqlik, inqiroz, yosh davrlari, kichik maktab Yoshi, nizo, nizo turlari.

Oila a'zolari tomonidan bolalar oldiga qo'yiladigan talablardan biri, o'zaro mas'uliyat va ta'sir ko'rsatishdagi uyg'unlik bola shaxsining har tomonlama rivojlanishining muhim manbai hisoblanadi. Bola yashayotgan va tarbiyalanayotgan oila uning uchun tabiiy manba bo'lib, u bolaning harakteri va xulq-atvorida alohida iz qoldiradi. Bola shaxsi ko'p jihatdan va asosan, oilada shakllanadi. Yashashning boshlang'ich qoidasini o'rganadi. Oilaning tarbiyaviy ta'siri shunchalik kuchli bo'ladiki va bizning nazarimizda ota-onalarning harakterlari xususiyatlari bolaga biologic yo'l bilan o'tganday tuyuladi. Shuning uchun ham oilani "hissiyotlar maktabi" deb bejiz aytilmaydi [1]. Oiladagi maishiy turmush sharoiti, oila jamg'armasi, qadriyatlar, oila a'zolarining o'zaro munosabatlari, ularning xulq-atvorlari, axloqiy sifatlari, ehtiyojlari va qiziqishlari bolaga ilk yoshlik davridanoq o'z ta'sirini o'tkaza boshlaydi. Ayniqsa ota va onaning ma'naviy qiyofasi, ijtimoiy sifatlari kelgusidab bolada qanday harakter xususiyatlari shakllanishini oldidan belgilab beradi. Chunki bola eng avvalo o'ziga yaqin bo'lgan kishilarga taqlid qiladi, ularning xulq-atvorlarini o'zida ifoda eta boshlaydi [2].

Bolalar tarbiyasida namunali oilalar bilan bir qatorda bolalarga moddiy sharoit yaratish bilangina chegaralanadigan, bolaning tarbiyasi, uning kelajagida o'ylamaydigan, e'tibor bermaydigan noto'liq oilalarni ham uchratish mumkin. Oila a'zolarining ajralishlari yoki ota va onaning birining vafot etish natijasida noto'liq oilalar paydo bo'ladi. Oila a'zolaridan birining bola tarbiyasida qatnashmasligi qator obyektiv qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Natijada bola tarbiyasi bilan shug'ullanuvchi onaning zimmasiga ikkita og'ir vazifa: o'z qaramog'ida qolgan

bolalarni moddiy jihatdan ta'minlash va ularning tarbiyasi uchun javobgar bo'lish mas'uliyati yuklanadi. Bundan tashqari yodg'iz ona juda katta ruhiy qiyinchilikni hamda bolalar tarbiyasiga doir katta javobgarlikni his qila boshlaydi. Noto'liq oilaga xos xarakterli xususiyat uning o'ziga xosligi (yopiqligi) dir. Tevarak-atrofdan unga ta'sir etish birmuncha qiyinroq bo'ladi. Chunki oila a'zolari ona va bolalar to'liq oila a'zolariga nisbatan kamgaplighi, kamsuqumlighi va tortinchoqlighi bilan ajralib turadi. Noto'liq oilada o'ziga xos ruhiy muhitning mavjudligi va uning vaqti-vaqti bilan o'zgarib turishi bu oilada tarbiyalanayotgan bolaning aqliy, axloqiy va ruhiy kamolotiga alohida ta'sir etadi. Masalan, bolaning ota-onasi bilan bo'lgan osoyishta va erkin munosabati-uning ijtimoiy ongiga, xulq-atvoriga, o'z-o'ziga bo'lgan ishonchining ortib borishiga ijobiy ta'sir etadi [3].

Ma'lumki, to'liq oilada tarbiyalangan bola odatda oila va oila a'zolari to'g'risida kamroq tashvishlanadi, o'z oilasi to'g'risida hotirjamlik hissi mavjud bo'ladi. Oilaning ajralishi tufayli sodir bo'ladigan to'xtovsiz oilaviy nizolar va son-sanoqsiz mojarolar oilaviy muammolarning tez-tez muhokama qilinishi bolaning osoyishtalighi, hotirjamligini, tinchini, huzur-halovatini yo'qotadi, o'ziga nisbatan ishonchsizlikning ortishiga sabab bo'lishi ruhiyatiga va ijtimoiy shakllanishiga salibiy ta'sir ko'rsatishini aytib o'tsak mubolag'a bo'lmaydi.

Kuzatishlar natijasida bola qanchalik kichik yoshda bo'lsa oila va uning oqibatlarini, ajralishini tasavvur qila olmaydi degan tushuncha noto'g'ri ekanligi ma'lum bo'ldi. Bolalar qanday yoshda bo'lishlaridan qat'iy nazar oilaviy nizo va ajralishdan qattiq iztirob chekadilar, ruhiy tushkun, odamovi bo'lib qolishadi. Sababsiz oilaviy mojarolar bolaning tasavvurida xotirasida yoqimsiz iz qoldiradi, bu esa uning ruhiy jihatdan normal rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Natijada bunday oila bolalarida qo'rquv hissi, hadiksirash hissi uyg'onadi va hatto bolalarning nutqlarida nuqsonlar paydo bo'la boshlaydi, duduqlanib, o'ziga bo'lgan ishonchsizlik va bilan gapiradigan bo'lib qoladilar.

Maktabgacha yoshidagi bolalar oila ajralishiga dastlab juda sust, sezilarsiz munosabatlarni bildirsa-da, asta-sekin katta maktabgacha yoshida ular otasiz yoki onasizlikni chuqurroq his eta boshlaydilar. Bolalarning otasizlikni his etishlarini ularning turli xatti-harakatlarida, jumladan, onasiga bo'lgan munosabatlarida o'zgarishlarda kuzatish mumkin. Bolalarning tevarak-atrofdagi voqelikka bo'lgan kuchli qiziqishlari susaya boshlaydi, tengdoshlari va kattalarga bo'lgan munosabati keskin o'zgaradi, injiq, janjalkash, gap ko'tara olmaydigan va kattalarga quloq solmaydigan bo'lib qoladilar. Eng xavflisi shundaki, boladagi samimiylilik, g'mho'rlik o'rnini asta-sekin bag'ritoshlik, befarqlik egallay boshlaydi, chunki bola oila ajralishi jarayonini, eng yaqin kishilarining bir-birlariga bo'lgan sovuqqonlik, berahmlik munosabatlarini o'z ko'zi bilan ko'rgan, g'azablangan va nihoyat, bunga o'rganib qolganligidir. Oilada tarbiyaning bir tomonlama olib

borilishi, bolaning shaxsiy xususiyatiga yetarlicha e'tibor berilmasligi, ya'ni ota va ona tomonidan teng ta'sirning yo'qligi, bola bilan bo'ladigan munosabatlarning sifat jihatidano'zgarganligi asta-sekin unda otasiga yoki onasiga nisbatan yotsirash hissinguyg'onishiga sabab bo'ladi, bu esa uning rivojlanishiga katta xavf tug'diradi.[4]. Bolaning ijtimoiy tushunchasi to'liq oiladagi bolaning tushunchasidan bir muncha tor bo'ladi, chunki onaning oilada ham ona, ham ota vazifasini bajarishi uning ijtimoiy tasavvurlarini kengaytirmaydi. Noto'liq oilada tarbiyalangan bolalarga ijtimoiy hayot to'g'risidagi tushunchalarning torligi o'g'il bolalarganisbatan qiz bolalarda yaqqol seziladi, chunki o'g'il bolalarning sport o'yinlarigatexnikaga bo'lgan qiziqishlari o'yin, mehnat faoliyatlarida o'zaro munosabatda bo'lishlari ularda ijtimoiy tushunchalarning ma'lum darajada o'sishini ta'minlaydi. Qiz bolada esa aksinchadir, chunki ular hayotining asosiy qismini onasivaqizbolalar o'rtasida muloqotlarda o'tkazadi, bu hol uning kelgusi hayot yo'lini anglashida ayrim qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi [5].

Mening fikrimcha, noto'liq oilalar sonining kun sayin ortib borishi sabablarini quyidagilar tashkil qiladi. Buning eng asosiy sabablaridan biri - yoshlarimiz oilaviy hayot haqida to'laqonli va psixologik pedagogik jihatdan to'g'ri savodli tasavvurga ega emasligi. Aksariyat yoshlar oilaviy xayotni «asal oyi» kabi tasavvur qiladilar, vaxolanki oilaviy hayot har bir yosh uchun katta taqdir sinovidir. Har bir oila turli iqtisodiy, axloqiy, individual-psixologik, shu jumladan, sabr-chidamlilik sinovini boshidan o'tkazadi. Afsuski, yosh oilalarning ma'lum bir qismi bu sinovlarga bardosh berolmay, noto'liq oilalar sonining keskin o'sishigaolibkeladi. Xulosa o'rnida shuni aytishim mumkinki, oilalarning shaxsiy hayotiga qo'pol ravishda aralashmasligimiz darkor va shu bilan birga, biz yoshlarning oilaviy hayotida uchrashi muqarrar bo'lgan sinov va muammolarga oldindantayyorlab, uni oila to'liqligi, oila a'zolar salomatligiga salbiy ta'sir etmaganholdahal qilish, sinovlardan yosh oilani talofatsiz olib chiqishga yordam berishimiz lozim deb xisoblayman.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Akramova F.A. "Oilada muomalani tashkil etish psixologiyasi" Toshkent 2006.
2. Davletshin M.G, Shoumarov G'.B, Sog'inov G'.B. "Zamonaviy o'zbek oilasi va uning psixologik xususiyatlari" Toshkent-1993.
3. Karimova V. "Oila ma'rifati" Toshkent-2009 yil
4. Yadgarova G.T. Noto'liq oilalarning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari: Dispsixologiya fanlari nomzodi. 19.00.05. – T.: 2004
5. Yo'ldoshyev, S., & Otaqulova, S. (2023). SHAXSDA QOBILYATLAR RIVOJLANISHINING INDIVIDUAL PSIXALOGIK XUSUSIYATLARI. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 3(2).